

Савченко О. М.,

*аспірант II року навчання третього (освітньо-наукового) рівня
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
<https://orcid.org/0009-0000-5335-0109>*

ВИНИКНЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

EMERGENCE AND COUNTERACTION OF CORRUPTION: HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS

Публікація присвячена комплексному аналізу історико-правових аспектів виникнення, розвитку та протидії корупції у різних епохах і регіонах світу. Здійснено огляд витоків корупції, починаючи з первісного суспільства, зокрема аналіз релігійних і соціальних факторів, що сприяли її формуванню. Досліджено, як корупція виникла ще в умовах племінних суспільств, де хабарництво набувало форми ритуальних дарів жерцям та правителям, і як у подальшому це явище трансформувалося з розвитком державності та правових систем.

Було розглянуто антикорупційні практики у Стародавньому Вавилоні, Греції, Римі та Китаї, демонструючи, як правові, соціально-економічні та культурні особливості впливали на методи боротьби з цим явищем. У Стародавньому Вавилоні боротьба з корупцією базувалася на суворих покараннях, що регламентувалися в Кодексі Хаммурапі. В Афінах впроваджували механізми громадського контролю, декларування доходів та етичних обмежень для посадовців. У Римі приймалися закони, що регулювали хабарництво, підкуп виборців та конфлікти інтересів, доповнюючись адміністративними та судовими заходами. У Стародавньому Китаї основою антикорупційної політики були конфуціанські моральні принципи, що поєднували суворі покарання з вихованням доброчесності серед чиновників.

У статті виокремлено ключові елементи антикорупційних заходів, таких як створення законодавчої бази, етичне регулювання, обмеження розкоші, суворі покарання та інституційні механізми. Досліджено ефективність цих підходів, їхній вплив на стабільність державних інститутів та соціальні відносини.

Особливу увагу приділено аналізу того, чому деякі антикорупційні заходи виявилися ефективними, тоді як інші не змогли забезпечити сталого зменшення рівня корупції, що в окремих випадках спричинило занепад державних утворень. Досліджено спадковість антикорупційних механізмів та їхню адаптацію до змінних політичних і економічних умов.

Робота наголошує на необхідності комплексного підходу до протидії корупції, що включає етичне виховання, прозорість управління та формування нульової толерантності до корупційних проявів. Нами зроблено висновок, що боротьба з корупцією вимагає не лише суворих правових санкцій, а й побудови ефективної системи превентивних заходів, що ґрунтуються на формуванні суспільних цінностей, політичної волі та громадського контролю. Аналіз історичних прикладів дозволяє провести паралелі із сучасними антикорупційними стратегіями та запропонувати рекомендації щодо їх удосконалення.

Ключові слова: *корупція, антикорупційні заходи, історико-правовий аналіз, Стародавній Вавилон, Стародавній Рим, Стародавній Китай, антикорупційне законодавство, соціальна стабільність, правове регулювання.*

The publication is devoted to a comprehensive analysis of the historical and legal aspects of the emergence, development, and counteraction to corruption in various epochs and regions of the world. The origins of corruption are reviewed, starting from primitive societies, with a particular focus on the analysis of religious and social factors that contributed to its formation. The study examines how corruption initially emerged in tribal societies, where bribery took the form of ritual offerings to priests and rulers, and how this phenomenon later transformed with the development of statehood and legal systems.

We analyze anti-corruption practices in Ancient Babylon, Greece, Rome, and China, demonstrating how legal, socio-economic, and cultural characteristics influenced methods of combating this phenomenon. In Ancient Babylon, the fight against corruption was based on strict punishments regulated by the Code of Hammurabi. In Athens, mechanisms of public control, income declaration, and ethical restrictions for officials were implemented. In Rome, laws were enacted to regulate bribery, electoral fraud, and conflicts of interest, supplemented by administrative and judicial measures. In Ancient China, the foundation of anti-corruption policy was Confucian moral principles, which combined strict punishments with the cultivation of integrity among officials.

The article highlights key elements of anti-corruption measures, such as the establishment of a legal framework, ethical regulation, restrictions on luxury, strict punishments, and institutional mechanisms. The effectiveness of these approaches, their impact on the stability of state institutions, and social relations are examined.

Special attention is given to analyzing why some anti-corruption measures proved effective, while others failed to ensure a sustained reduction in corruption levels, which in some cases led to the decline of state formations. The study explores the continuity of anti-corruption mechanisms and their adaptation to changing political and economic conditions.

The study emphasizes the necessity of a comprehensive approach to combating corruption, which includes ethical education, governance transparency, and the development of zero tolerance for corrupt practices. We conclude that the fight against corruption requires not only strict legal sanctions but also the establishment of an effective system of preventive measures based on the formation of social values, political will, and public oversight. The analysis of historical examples allows for drawing parallels with modern anti-corruption strategies and proposing recommendations for their improvement.

Key words: *corruption, anti-corruption measures, historical and legal analysis, Ancient Babylon, Ancient Rome, Ancient China, anti-corruption legislation, social stability, legal regulation.*

Проблематика протидії корупції, яка залишається однією з найгостріших суспільних і наукових тем, не є виключно сучасним викликом. Це складне соціальне явище має глибокі історичні корені, які простежуються від найдавніших часів і демонструють свою мінливість та адаптивність до змін у суспільстві.

Феномен корупції, як у теоретичному, так і у прикладному аспекті, привертає значну увагу дослідників з різних країн світу. Останніми роками були опубліковані праці таких науковців, як Корняков Т.В., Соколенко О.Л., Юзікова Н.С., які зробили суттєвий внесок у дослідження цього явища [1]. У своїх роботах вони акцентували увагу на сутності корупції, її трансформаціях у різних суспільствах та впливі на державні та суспільні процеси.

Історично корупція розглядалася як соціально небезпечне явище, що підриває національну безпеку, економічну стабільність, функціонування державних інституцій та довіру до них. Вона впливає на демократичні процеси, сприяє посиленню соціальної нерівності та перешкоджає сталому розвитку суспільства. Ми акцентуємо увагу на аналізі способів протидії та запобігання корупційним проявам у різних регіонах та епохах. Такий підхід дозволяє не лише простежити історичну динаміку корупційної поведінки, але й розробити сучасні стратегії боротьби з урахуванням специфіки кожного регіону.

Актуальність дослідження корупції в хронологічному та просторовому аспектах полягає у вивченні її динамічної природи. Корупція адаптується до змін у політичних, економічних і технологічних умовах. Змінюються як фор-

ми прояву цього явища, так і методи боротьби з ним. Вивчення часових аспектів корупції дозволяє ідентифікувати ключові етапи еволюції її форм – від примітивного хабарництва до складних схем, що інтегруються у сучасні економічні та політичні системи. Просторовий аналіз, у свою чергу, допомагає зрозуміти специфіку корупційної поведінки у різних регіонах світу, що дозволяє розробити адаптовані до цих особливостей антикорупційні заходи.

Метою нашої наукової статті є глибокий аналіз трансформацій корупційної поведінки у часовому та просторовому аспектах, дослідження методів протидії корупційним злочинам, а також розробка рекомендацій щодо стратегій і тактик запобігання корупції з урахуванням цих трансформацій.

Витоки корупції сягають періоду первісного суспільства, коли перші спроби її прояву були тісно пов'язані із системою обміну та племінними відносинами. Згодом це явище набуло нових форм, відображених у письмових джерелах давніх цивілізацій. Згадки про корупцію прослідковуються у історичних записах Давнього Єгипту, Китаю, Стародавньої Греції та Риму. У ці періоди корупція проявлялася як зловживання владою заради особистої вигоди, що спонукало до появи перших антикорупційних заходів, таких як суворі закони, обмеження на посади та інші регулятивні механізми.

Дослідження історичних аспектів корупції дозволяє побачити, як суспільства реагували на це явище та які методи виявилися найбільш ефективними у боротьбі з ним. Аналіз просторових особливостей, зокрема, дозволяє простежити, як культурні, економічні та полі-

тичні фактори впливали на формування корупційної поведінки. Наприклад, у Китаї боротьба з корупцією базувалася на системі покарань і моральних принципів конфуціанства, тоді як у Стародавньому Римі важливу роль відігравали законодавчі ініціативи та громадський контроль.

Отже, дослідження корупції у різних часових та просторових аспектах є необхідним для розуміння її еволюції та розробки сучасних ефективних антикорупційних стратегій, які відповідатимуть специфіці кожного суспільства.

Витоки корупції, вочевидь, сягають у первісне суспільство вони пов'язані з язичницькими віросповіданнями. Люди, цілком залежні від сил природи, намагалися задобрити богів, які уособлювали ці сили, і приносили їм жертви. Коли з'явилися перші служителі культу, «близькі» до богів (шамани, знахарі, волхви тощо), їм також приносили подарунки, намагаючись отримати милість богів. Але повністю сформувалась та проявилась вона тоді, коли з'явилася держава. Згадка про хабарі мала місце ще у Старому Заповіті: «Не бери дарів, бо дари сліпими роблять зрячих і викривлюють слова справедливих» (Ісх. 23:8), «Я знаю як численні ваші злочини і як тяжкі ваші гріхи: ви тиснете правого, берете хабарі, а жебрака, який шукає правосуддя, відганяєте від воріт...» (Ам., 5:12). (Корнякова)[1, с. 8].

Навіть у Корані згадувалось про продажність суддів: «Не присвоюйте незаконно майна один одного і не підкуповуйте суддів, щоб навмисно привласнити частину власності інших людей» (Коран 2:188). [1, с. 9].

Таким чином, можна стверджувати, що антикорупційні засади, згадані навіть у релігійних текстах, демонструють прагнення закласти етичні стандарти, спрямовані на подолання корупції та уповільнення її поширення в суспільстві.

Історичне коріння корупції сягає глибоких пластів людської історії та, ймовірно, бере початок із первісного суспільного звичаю робити подарунки з метою здобуття прихильності. У цих діях, як правило, не вбачалося негативного змісту, оскільки в первісних і ранньокласових суспільствах ще не існувало навіть загальних уявлень про корупцію. Дарунок вождеві або воєначальникові для підтримки персональних

звернень розглядався як соціально прийнятна норма поведінки.

Перші згадки про прояви корупції та методи боротьби з нею знаходимо в записах шумерського правителя Урукагіни, царя міста-держави Лагаш, який правив у другій половині XXIV століття до н.е. Урукагін запровадив низку реформ, спрямованих на зменшення зловживань владою та обмеження корупційних практик серед управлінців. Проте, навіть незважаючи на суворі та часто показові покарання за корупційні діяння, ці заходи не досягли повного успіху. Найкращим результатом було стримування найбільш небезпечних проявів корупції, тоді як дрібні хабарі та розтрата залишалися повсюдними [2, с. 52].

Серед ранніх писемних пам'яток, що містять згадки про корупцію, варто виділити стелу царя Вавилону Хаммурапі, яка сьогодні відома як «Кодекс Хаммурапі». Ця кам'яна брила, датована приблизно 1780-ми роками до н.е., містить 282 статті, які регулюють різні аспекти суспільних відносин. Хоча корупція не була виокремлена в Кодексі як окрема категорія злочинів, покарання за дії, які можна трактувати як корупційні, чітко прописані в його положеннях [3]. Це включало суворі санкції за зловживання посадовими обов'язками, такі як несправедливі судові рішення, обман чи незаконне збагачення за рахунок інших.

Аналіз цих ранніх правових джерел дозволяє зробити висновок, що боротьба з корупцією була актуальною навіть у найдавніших суспільствах. Однак ефективність антикорупційних заходів у ті часи залишалася обмеженою через низький рівень інституційного розвитку та слабкість контролюючих механізмів. Вивчення цих історичних прикладів дає змогу краще зрозуміти причини стійкості корупційних практик та необхідність комплексного підходу до їх подолання в сучасних умовах.

Більшість українських дослідників, які вивчають історію протидії корупції [4; 5], акцентують увагу на положеннях § 5 Кодексу Хаммурапі, що регулюють відповідальність суддів за фальсифікацію документів. Цей параграф передбачає досить м'яке, порівняно з іншими положеннями Кодексу, покарання, яке має здебільшого адміністративно-дисциплінарний характер. У ньому зазначено: «Якщо суддя буде

розглядати судову справу, прийме рішення, виготовить документи з печаткою, а потім своє рішення змінить, то цього суддю треба викрити у зміні рішення, і він повинен сплатити суму позову у цій судовій справі у 12-кратному розмірі, а також має бути на зібранні піднятий зі свого судового місця і не повинен повертатися і засідати із суддями у суді» [3].

З одного боку, дослідження цих положень дає цінний матеріал для аналізу історії боротьби з корупцією в судових органах. Значна сума штрафних санкцій та особливо позитивна заборона займатися судочинством сучасними дослідниками можуть розглядатися як досить суворе покарання для тогочасного суспільства. Такий підхід демонструє прагнення правителя встановити жорсткі рамки відповідальності для суддів, які зловживали своїм становищем, зберігаючи водночас помірність у каральних заходах.

Однак Кодекс Хаммурапі містить ще більш жорсткі норми, які стосуються осіб, що обіймали військові посади, а саме «декум» (десятник) і «лубуттум» (сотник) у зловживаннях владою відносно редуна (воїна що зобов'язаний був служити). У випадках зловживання владою ці посадовці піддавалися значно суворішим покаранням, ніж судді-хабарники. Зокрема, законом № 33 Кодексу передбачає: «Якщо посадова особа у військовій систем десятичник або сотник, призове людину яка не підлягає призову замість воїна який зобов'язаний служити, або візьме на його місце найманця в царському поході, така посадова особа має бути страчена» [3].

Це положення демонструє, що для військових посадовців, відповідальних за мобілізацію, недотримання своїх обов'язків розглядалося як серйозна загроза державній безпеці. Такий суворий підхід до відповідальності військових свідчить про особливу увагу, яку приділяли збереженню боєздатності армії та захисту інтересів держави. Корупція у військовій сфері не просто каралася жорстко, але й трактувалася як злочин, що прямо підриває основи державного управління і безпеки.

Аналіз цих норм дозволяє зробити висновок, що в Кодексі Хаммурапі рівень покарання залежала від соціальної важливості обов'язків посадової особи. Таким чином, ми бачимо чітку диференціацію покарань залежно від сфери

діяльності порушника, що, ймовірно, відображає прагнення правителя ефективно боротися з корупцією в найбільш критичних для держави сферах. Цей історичний досвід є цінним для розуміння того, як суспільства різних епох реагували на корупцію та якими методами намагалися її подолати.

Наступна норма Кодексу Хаммурапі є логічним продовженням попередньої та стосується відповідальності військових посадовців за зловживання службовим становищем. Згідно з законом № 34: «Якщо посадова особа у військовій систем десятичник або сотник, завдасть шкоди воїну який має нести службу, забере його речі в тому числі подаровані йому царем, передасть воїна в найм, така посадова особа має бути страченою» [3].

Це положення демонструє, що зловживання владою з боку військового командування каралося виключно смертною карою. Перелік можливих зловживань, зафіксований у письмовій формі, охоплює широкий спектр неправомірних дій, включно з незаконним збагаченням, використанням ресурсів редунів (воїнів) для особистої вигоди або зловживанням їхнім статусом. Такий підхід підкреслює, що корупція у військовій сфері вважалася серйозною загрозою для функціонування державного апарату та забезпечення обороноздатності.

Оцінка ефективності цієї антикорупційної політики є складним завданням, адже прямі свідчення про її наслідки в історичних джерелах відсутні. Проте, враховуючи велич і вплив Вавилону, можна припустити, що жорсткі покарання за корупційні злочини, зафіксовані в Кодексі Хаммурапі, сприяли формуванню стабільного державного управління. Такий підхід до боротьби з корупцією може розглядатися як підстава тривалого зростання цієї цивілізації.

Перенесення аналізу у часи античності також надає цінний матеріал для дослідження. Відомий філософ Аристотель наголошував на тому, що подолання корупції є ключовим чинником забезпечення державної стабільності. Він вважав, що лише за допомогою законів можна запобігти незаконному збагаченню посадових осіб і забезпечити справедливість у суспільстві. Його ідеї знайшли практичне відображення у законодавчих ініціативах Ста-

родавніх Афін, де існував ряд нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання корупції.

Одним із таких законів було зобов'язання громадян публічно оприлюднювати джерела своїх доходів [6, с. 37]. Цей підхід, фактично, передбачав ранню форму прозорості доходів, яка стала основою для багатьох сучасних антикорупційних механізмів. Він не лише сприяв підвищенню довіри до державних посадових осіб, але й допомагав запобігати незаконному збагаченню та конфлікту інтересів.

Таким чином, як у Вавилоні, так і в античних Афінах, антикорупційні заходи мали стратегічне значення для забезпечення державного управління, зміцнення довіри до владних інституцій та соціальної справедливості. Вивчення цих історичних прикладів дає змогу краще зрозуміти еволюцію підходів до боротьби з корупцією та використовувати отримані знання для розробки сучасних ефективних стратегій протидії цьому явищу.

Найбільш успішним прикладом боротьби з корупцією у стародавньому світі можна вважати дії персидського царя Камбіса II – сина Кіра Великого. Відповідно до Геродота, одного разу суддя Сісамн узяв хабар з однієї із сторін судового процесу. Царю Камбісу стало відомо про це, і він наказав зняти шкіру з Сісамна і обтягти цією шкірою суддівське крісло. Але на цьому Камбіс не зупинився. На місце страченого судді він призначив його сина Отанаса. Геродот писав з цього приводу: «Обтягнувши крісло, Камбіс призначив суддею замість Сісамна, якого стратив і звелів потім здерти шкіру, його сина, наказавши йому пам'ятати, на якому кріслі сидючи, він судить». Після цього випадку писана історія більше не згадувала випадків хабарництва у суддівстві Стародавньої Персії [7].

У подальшому розвитку давньогрецького права почали формуватися окремі склади корупційних злочинів, зокрема дача хабара та підкуп, які визначалися термінами «декасмо» (δεκάσμοϛ) та його прийняття – «дорон» (δῶρον) [8, с. 202]. Дослідники історії Давньої Греції та її правової системи неодноразово акцентували увагу на поширеності корупційних проявів у сфері публічної економіки, що було особливо характерним для періоду еллінізму.

Яскравим прикладом зловживання владою у цей період є діяльність намісника Єгипту Клеомена, призначеного Олександром Македонським. У 320-х роках до н.е. цей чиновник використовував свої службові можливості для особистого збагачення, маніпулюючи поставками зерна з Єгипту до Греції. На той час продовольче питання стояло досить гостро у багатьох грецьких полісах, особливо на Пелопоннесі та у Малій Азії. Поліси, розташовані на скелястих островах Егейського моря, майже повністю залежали від зовнішньої торгівлі через обмеженість придатних для обробки земель і їхню низьку родючість. Забезпечення продуктами харчування було постійним об'єктом державної уваги, і будь-які маніпуляції з поставками зерна могли мати катастрофічні наслідки для місцевих громад [9, с. 289].

Римське суспільство, своєю чергою, усвідомило небезпеку корупції ще на ранніх етапах свого розвитку та намагалося вжити заходів для її запобігання. Закони XII таблиць (451–450 рр. до н.е.) містять положення про суворе покарання за корупційні злочини. Зокрема, суддю, викритого в отриманні хабара, карали смертною карою. У таблиці IX, п. 3, зазначалося: «Чи можна вважати надмірно суворим закон, який встановлює смертну кару для судді чи посередника, призначених для розгляду справи, якщо вони були викриті у прийнятті хабара під час цього процесу?».

Вже в той період для позначення підкупу суддів і надання за винагороду неправдивих свідчень використовувався термін «согтупреге», що став основою сучасного поняття «корупція» [11, с. 84]. Це може стверджувати про те, що у Римській республіці існувало усвідомлення корупційної загрози та її негативного впливу на державні інституції.

Аналіз правових норм давньогрецького та римського права показує, що у цих суспільствах корупція не лише визнавалася серйозною проблемою, але й активно регулювалася за допомогою законодавства. Хоча ефективність цих заходів залишається дискусійною, їх існування демонструє прагнення древніх держав встановити контроль над зловживаннями владою та забезпечити справедливість у суспільстві. Цей історичний досвід є цінним джерелом для розуміння еволюції підходів до боротьби

з корупцією та формування сучасних стратегій її запобігання.

Намагаючись зрозуміти природу корупції, Цицерон у своїх публічних виступах часто акцентував увагу на проблемі хабарництва серед чиновників, яке, на його думку, коріниться у самій сутності людини та її вадах [11]. Проте для активного розвитку антикорупційних інструментів знадобилися століття.

З часом боротьба з корупцією в Римі набула системного характеру. Передбачалися навіть специфічні правові механізми, зокрема позови «*action de albo corruption*» – проти тих, хто пошкодив або змінив текст преторського едикту, розміщеного на білій дошці (*album*) для публічних оголошень, які писалися чорними чи червоними літерами. Цікавим прикладом антикорупційної ініціативи є рішення Юлія Цезаря заборонити прийом золотих вінків намісниками провінцій від підвладних міст. Це було спрямовано на обмеження дарунків, які могли трактуватися як хабарі або інструменти впливу [12].

Попри такі заходи, підкуп виборців у Стародавньому Римі був настільки поширеним, що римські громадяни часто сприймали отримані кошти як законну винагороду. Відомо, що Імператор Август навіть роздавав власні кошти виборцям, намагаючись запобігти їх вимогам до кандидатів на державні посади. Проте цей підхід виявився неефективним, як і будь-які інші спроби приборкати корупцію шляхом матеріальних поступок [11].

Антикорупційні заходи також знаходять відображення у найважливіших пам'ятках римського права. Зокрема, у Законах XII таблиць чітко зазначалося, що суддя чи посередник, викриті у прийнятті хабара, повинні каратися смертною карою. Так, у таблиці IX йдеться: «Невже ти будеш вважати суворим постанову закону, що карає смертною карою того суддю або посередника, які були призначені при судового розгляду справи і були викриті в тому, що прийняли грошову винагороду за (цього) справи?» [13].

Заснування спеціальних антикорупційних комісій також свідчить про розвиток інституційних механізмів боротьби з корупцією в Римі. Однією з таких була комісія з розслідування хабарів і вимагань з боку посадових осіб,

створена згідно із Законом Кальпурнія у 149 р. до н.е. [14]. Ця комісія розробляла конкретні заходи боротьби з корупцією, включаючи офіційні визначення незаконної винагороди, що стало важливим кроком у формуванні правового регулювання корупційних злочинів.

Значний внесок у дослідження історії корупції та антикорупційної діяльності зробив відомий історик В.О., який підкреслював важливість системного підходу до вивчення цього явища. Розуміння його еволюції та аналіз успішних практик дозволяють застосовувати отримані знання для формування сучасних антикорупційних стратегій.

Таким чином, антична епоха дала початок багатьом підходам до боротьби з корупцією, які згодом стали основою для розробки сучасних антикорупційних механізмів. Це свідчить про універсальність і позачасову актуальність цієї проблеми.

Веклич виокремлює цілу систему антикорупційних заходів, запроваджених у Стародавньому Римі, які демонструють багатогранний підхід до протидії корупції через обмеження діяльності, регулювання моралі та майнових відносин. Ці заходи охоплювали як інституційні, так і соціально-економічні аспекти:

1. У Стародавньому Римі сенаторам заборонялося займатися морською торгівлею, фінансовими операціями та брати участь у державних підрядах. Це мало на меті запобігти конфлікту інтересів та зловживанню службовим становищем.

2. Одним із шляхів боротьби з корупцією було створення законодавчого підґрунтя, що регулювали соціальні взаємовідносини та сприяли протидії корупції, серед них:

– «**Закон про подарунки**» (***Lex Cincia de donationibus***, 204 р. до н.е.) обмежував розмір подарунків від клієнта до патрона та забороняв певні види дарунків і форми дарування.

– Закони **Гая Орхидія** (***Lex Orchidia***, 181 р. до н.е.) і **Фаннія** (***Lex Fannia***, 161 р. до н.е.) суворо регламентували організацію масових заходів, таких як обіди та вечери, обмежуючи кількість гостей та витрати на їх проведення.

3. Майнові обмеження та регулювання користування благами. Законодавство також встановлювало обмеження на власність і розкіш, якою могли користуватися римляни:

– «Закон Клавдія» (*Lex Claudia de nave senatorum*, 218 р. до н.е.) забороняв сенаторам і їхнім сім'ям володіти кораблями, здатними перевозити понад 300 амфор. Ця норма була згодом поновлена Юлієм Цезарем у 59 р. до н.е. у законі *Lex de repetundis*.

– «Закон Оппія» (*Lex Oppia*, 215 р. до н.е.) забороняв римським жінкам володіти понад пів унції золота, носити яскравий одяг, а також використовувати візки в Римі чи поблизу нього, за винятком днів державних і релігійних свят.

4. Обмеження споживання. Антикорупційні заходи включали навіть регулювання харчових витрат. Закон Публія Ліцинія Красса Муціана (131 р. до н.е.) встановлював обмеження на кількість м'яса, яке дозволялося споживати на одного громадянина [15, с. 4].

Ці заходи демонструють прагнення римського суспільства обмежити простір для корупційної діяльності через стримування надмірних витрат, уникнення конфлікту інтересів і регулювання морально-етичних стандартів. Хоча ефективність таких заходів залишалася дискусійною, вони створили основу для формування більш складних і системних антикорупційних стратегій у майбутньому. Важливо зазначити, що багато з цих законодавчих підходів залишаються актуальними й донині, оскільки спрямовані на запобігання зловживанням владою та збереження суспільної довіри до державних інституцій.

Таким чином, ми можемо спостерігати, що вже в античні часи найбільш розвинені держави намагалися якщо не сформувати комплексний антикорупційний механізм, то принаймні запровадити систему покарань за корупційні правопорушення та методи їхньої протидії.

Корупція, яка існує з давніх часів і розвивалася паралельно з формуванням державних структур та правових систем, упродовж багатьох історичних епох розглядалася як суспільно негативне явище. Вона підривала моральні та духовні цінності суспільства, ставила під загрозу його стабільність і процвітання. Досліджуючи антикорупційні механізми Стародавнього Риму, ми можемо побачити, що римське суспільство досить рано усвідомило небезпеку корупції. Уже в законодавстві було закріплено суворі покарання, включаючи смертну кару для суддів, викритих у хабарництві.

Цей факт є свідченням того, що ще в ті часи існували спроби боротися зі зловживаннями у правовій системі.

Проте, попри всі ці заходи, дослідження показує, що реальна ефективність римських законів була обмеженою. Корупція пронизала всі сфери життя римського суспільства, від політики до економіки, і стала однією з основних причин занепаду Римської імперії. Це вказує на те, що навіть у суспільствах із сильною правовою системою корупція залишається значною загрозою, якщо вона підтримується соціальною та політичною практикою. Жорстокі покарання, як показує досвід Стародавнього Риму, не є універсальним вирішенням проблеми.

Висновок полягає в тому, що боротьба з корупцією вимагає комплексного підходу. Необхідно не лише встановлювати суворі покарання, але й формувати соціальні та інституційні механізми, які запобігатимуть корупційним проявам і стимулюватимуть етичну поведінку. Античний досвід свідчить, що для ефективної протидії корупції потрібне поєднання правового регулювання, політичної волі та суспільної підтримки.

У Стародавньому Китаї розквіт корупції пов'язують із формуванням єдиної держави та виникненням першої китайської імперії – імперії Цинь – у другій половині III століття до н.е. Розвиток олігархічного правління створював специфічні умови, за яких державні посади почали відкрито продаватися. Це свідчило про відхід від конфуціанських ідеалів доброчесності, згідно з якими правитель мав бути батьком для свого народу. Конфуцій у своїй праці «Лунь юй» («Бесіди і судження») зазначав: «Якщо управляти народом за допомогою законів і підтримувати порядок за допомогою покарань, народ прагнучим ухилятися від покарань і не відчуватиме сорому. Якщо ж управляти народом за допомогою чеснот і підтримувати порядок за допомогою ритуалу, народ знатиме сором і він виправиться».

Проте імператор Цинь Шихуанді, засновник династії Цинь, виступив проти конфуціанства, знищуючи його прихильників шляхом страти або заслання на каторгу. Цей підхід лише посилив корупцію в адміністративному апараті. Засновник наступної династії Хань, імператор

Лю Бан, намагався впроваджувати антикорупційні заходи. Зокрема, було заборонено займати державні посади торговцям, лихварям та їхнім родичам. Також купці обкладалися підвищеними податками, а для багатих вводилися закони, подібні до римських законів про розкіш. У селах було відновлено місцеве самоврядування, яке раніше було скасовано імператором Цинь Шихуанді.

Проте ці заходи не мали системного характеру. Наприклад, Лю Бан не обмежив земельних спекуляцій і дозволив продовжувати скупку великих земельних володінь окремими особами. Ситуацію ускладнювали також неефективність покарань для корумпованих чиновників, навіть якщо вони були досить суворими. За часів династії Цинь (221–206 роки до н.е.) чиновникам, які незаконно приймали гроші, ставили на обличчя клеймо та відправляли на примусові роботи. У деяких випадках порушників піддавали жорстоким тортурам, включаючи здирання шкіри та перерізання сухожилів. Навіть незначні проступки, як-от прогул, каралися палицями: 20 ударів за один день відсутності та 100 ударів за 20 днів.

У більш пізні періоди, наприклад за династії Мін і Цин, каральні заходи також були жорстокими. За династії Мін чиновників могли піддати болісній страті, а в часи Цин навіть за скромну винагороду за свої послуги чиновники отримували покарання у вигляді 70–100 ударів палицями. Ці репресивні методи виявилися малоефективними для стримування корупції, оскільки проблема була глибоко вкоріненою в соціально-економічних і політичних структурах.

Таким чином, історичний досвід Стародавнього Китаю свідчить про те, що боротьба з корупцією потребує не лише суворого покарання, але й створення ефективних систем управління, які базуються на етичних принципах, та обмеження впливу олігархічних структур.

Відсутність послідовності в антикорупційних заходах лише поглиблювала проблему, що підтримувала стабільність і розвиток суспільства [1].

Проте, незважаючи на суворі покарання та відхід від конфуціанських ідеалів, корупція продовжувала поширюватися, поступово підриваючи основи управління. Це стало однією з причин падіння Китайської імперії, оскільки зловживання владою набули системного характеру й ослабили адміністративний апарат держави.

Отже, аналізуючи викладені факти, можемо дійти висновку, що корупція була притаманна більшості стародавніх держав. Її масштаби та сприйняття залежали від соціальних, політичних та культурних особливостей кожної окремої держави.

Водночас вже у стародавній добі можемо побачити спроби формування антикорупційного законодавства. Ці закони, спрямовані на регулювання поведінки чиновників, обмеження розкоші та запровадження суворого покарання, демонструють усвідомлення проблеми корупції на ранніх етапах державотворення. Проте ці заходи були недостатньо системними й ефективними, щоб повністю зупинити поширення корупційних проявів.

Історичний досвід свідчить про те, що корупція є складним і багатогранним явищем, яке не можна подолати лише шляхом каральних заходів. Для ефективної боротьби з нею потрібен комплексний підхід, що включає етичне виховання, формування у нації духу нульової толерантності та сприйняття корупції. В свою чергу таке виховання має починатись з самого дитинства, прищеплюючи ці якості кожному громадянину. Крім вище наведеного необхідним залишається посилення прозорості в управлінні та створення механізмів запобігання зловживанням владою. Підсумовуючи можу сказати, що ці уроки стародавніх цивілізацій є важливими для сучасних антикорупційних стратегій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корнякова Т.В., Соколенко О.Л., Алексеєнко І.Г. Корупційна злочинність: витоки, сучасний стан, стратегія протидії: монографія. Дніпро: Ліра, 2017. С. 276
2. Закони Хаммурапі: Практикум / укл. Д.Г. Каюк. Дніпропетровськ: Юридична академія Міністерства внутрішніх справ, 2005. С. 52.
3. Гаммурапі стела: Універсальний словник-енциклопедія. 4-те вид. Київ. Тека, 2006.
4. Артур Самойлович Загальна характеристика історичного стану запобігання та протидії корупційним правопорушенням. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. № 5. 2019. С. 77–81.5.

5. Омельченко С.В. Корупція з точки зору різних культур світу. Підприємництво, господарство і право. № 3. 2000. С. 54–57.
6. Сухонос В. В. Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти: монографія. Суми: Університетська книга, 2015. С. 74
7. Геродот. Історії в дев'яти книгах. К: Наукова думка, 1993. С. 134–179
8. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н. е. – перша половина VI ст. н. е.): монографія. Харків : Парус, 2006. С. 352
9. Гавриленко О.А. Самоський «Хлібний закон» – лапідарна пам'ятка античного законодавства про продовольчу безпеку (II ст. до н. е.) / О.А. Гавриленко // Джерела права України, інших країн та міжнародної спільноти країн: історія та сучасність : матеріали XXIX Міжнародної історико-правової конференції, 19–22 вересня 2013 р., м. Феодосія. – Київ; Сімферополь : Універсум, 2013. С. 288–297.
10. Закони XII таблиць // Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія / за ред. В.Д. Гончаренка. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2002. С. 77–87.
11. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ : Атака, 2001. С. 301
12. В.М. Гаращук, А.О. Мухатаєв Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія. Нац акад. прав. наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності, Служба безпеки України, Ін-т дослідж. пробл. держ. безпеки. Х. : Право, 2010. С. 143
13. Auli Gelli Noctium Atticarum. Libri XX. / Post M. Hertz ed. C. Hosius. – 2 voll. – Lipsiae: Teubner, 1903. (Перевидання: 1981).
14. The Roman Law Library, incl. Leges. URL : <https://web.archive.org/web/20120831060912/http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/>
15. Веклич В.О. Історичний досвід щодо протидії корупції за часів Стародавнього Риму і його значення за умов пострадянського корупційного середовища / Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск, ч. 1, 2017. С. 3–7